

DOSYA /GÖZLEM VE GÖRÜŞLER**TÜRKİYEDE SOSYAL GÜVENLİK HAKKININ
GELECEĞİNE İLİŞKİN
DÜŞÜNCELER¹***Murat ÖZVERİ**

Sosyal Güvenlik Hakkı bulunmayan bir Sosyal Güvenlik sistemi yaratmak için yola çıkanlar adım adım amaçlarını gerçekleştirecek yasal düzenlemeleri Dünya Bankası ve IMF desteği, daha doğrusu dayatmasıyla gerçekleştirmeyi başarıyorlar.

Ne yapmaya çalıştıklarını anlamanın en anlaşılır yolunu ise neden yaptıkları sorusuna vermiş oldukları yanıtlar oluşturmaktadır.

Bu makalede Sosyal Güvenlik Hakkının geleceğini Sosyal Güvenlik Hakkını tartışırken, bu hakkın şekillenmesine etkide bulunan dinamiklere dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

I-SOSYAL GÜVENLİK HAKKI

Her şeyden önce Sosyal güvenlik hakkı da temel haklar gibi sahibini talep erkiyle donatan temel bir insan hakkıdır. Sosyal Güvenlik Hakkının temel bir insan hakkı olması bir yandan bireyin isteminden bağımsız olarak bu hakkın sahibi olmasını, hakkın devredilemez ve vazgeçilemez bir hak olmasını sonucunu doğururken, diğer yandan ise bireye kamu otoritelerinden bu hakkın gerçekleşmesini isteme hakkını vermektedir. Bir başka anlatımla Sosyal

Güvenlik hakkı bir lütuf bir yardım değil sahibine talep erki veren kamuyu da hakkı gerçekleştirme yükümlülüğü altına sokan bir haktır.

Sosyal Güvenlik hakkının çıkış noktası ise bireyin toplumsal riskler karşısında korunarak varlığını sürdürebilmesini olanaklı kılmaktır. Bu yolla bireyin toplumsal aidiyetinin sürekliliği giderek de toplumsal huzur güvence altına alınmak istenmektedir.

Toplumsal risklere karşı korunma gereksinimi her toplumsal aşamada var olmuş, her toplumda toplumun sosyo-ekonomik yapısına uygun şekillenen kurumlar aracılığı ile giderilmeye çalışılmış evrensel bir gereksinimdir.

Sosyal Güvenlik Sistemleri ise Sosyal Güvenlik hakkını deyim yerindeyse ete kemiğe büründüren, bu hakkı fonksiyonel kılan, hakkın sahiplerinin gerektiğinde bu haktan yararlanmalarını olanaklı kılan organizasyonlardır.

Günümüzde Sosyal Güvenlik hakkının temel bir hak olması, Sosyal Güvenliği irdeleyen herkesin, sosyal güvenlik hakkının içini boşaltmak isteyenler dahil üzerinde uzlaştıkları bir saptamadır.

Görüş ayrılıkları ise Sosyal Güvenlik Hakkının gerçekleştirme formatlarının tanımında ortaya çıkmaktadır.

*Av., Selülöz İş Sendikası Hukuk Danışmanı

Daha açık anlatımla,

a) Sosyal Güvenlik hakkından kimlerin yararlanacağı,

b) Sosyal Güvenlik sistemlerinin hangi toplumsal risklere karşı koruma getireceği,

c) Sosyal Güvenlik sisteminin kimler tarafından finanse edileceği,

d) Kimin bu sistemin yönetiminde söz sahibi olacağı, sorularına verilen yanıtlar, ayrışmayı da beraberinde getirmektedir.

Sosyal Güvenlik hakkını gerçekleştirmek için nasıl bir Sosyal Güvenlik sistemi oluşturulmalıdır sorusuna verilen teorik yanıtlar çok çeşitli olabilir. Ancak bu yanıtlardan hangisinin yaşama geçirileceğini belirleyen en önemli faktör, siyasi tercih ve bu siyasi tercihin arkasında yatan siyasi tercihin referansını oluşturan temel ideoloji ile, Sosyal Güvenlik hakkının sahiplerinin bu tercihe gösterdikleri direnç ya da kabul oluşturmaktadır.

Sosyal Güvenlik hakkının tarihsel gelişimine baktığımızda bu olguyu somut olarak görmek olanaklıdır. Sanayi Devrimi bireyi köyünden, aşiretinden, sülalesinden kopartıp, fabrikalara, fabrikaların etrafında oluşan kentlerde yaşamak zorunda bırakmış, ancak onun "güven" gereksinimini karşılamadığı için de kendisine düşman bir kitle yaratmıştır. Sanayi Devrimi'ni yapan Batı kendi işçi sınıfıyla sosyal refah devleti aşamasında oluşturmuş olduğu Sosyal Güvenlik sistemi ve sosyal Refah Devleti sayesinde bir anlamda barışmış, işsizlerin örgütlenme haklarını, sosyal güvenlik hakkını tanıyarak kapitalist sistemin kendini yeniden üretmesini ve ulus devleti güvenceye almıştır, demek sanırım abartı olmayacaktır.

Bu uzlaşmanın en somut göstergesi, Avrupa Birliği ülkelerinde Sosyal Güvenliğin temel bir insan hakkı olmasının nedeninin "Sosyal Güvenliğin kapsamına giren işsizlik, özürsüzlük (sakatlık), ve emeklilik (yaşlılık) gibi sosyal riskler, önemli ve kendine özgü etkilere sahiptir. Gelirin yerine geçecek bir sistemin olmaması, toplumda çok daha fazla insanı etkiler, (örneğin, işsiz bir kişinin çocuklarında doğacak olan kültürel ve motivasyona dayalı etkiler, politik istikrarın olmaması ve toplumsal huzursuzluk) toplumların kendilerini bu zararlı risklerden korumaya çalışmasının bu risklere sosyal riskler demesinin ve bireyin kendi inisiyatifini dışındaki zorunlu programlar kapsamına alınmasının altındaki sebep budur."² sözleriyle açıklanmış olmasıdır.

Aynı anlayışa göre Sosyal Güvenlik Hakkı'nın gerçekleşme biçimi "dört aşamadan oluşan bir sosyal mantık sürecine oturtulmuştur. İlk aşama; insanların eğitilerek vasıf sahibi yapılması, ikincisi bu insanların

işgücü haline gelmesi, üçüncüsü bir gelir sahibi olunmasının sağlanması, dördüncüsü ise topluma katılımın güvence altına alınmasıdır. Bu toplumdaki temel zincirdir. İkinci aşamasının uygunsuz ya da olanaksız olduğu durumlarda, Sosyal Güvenlik devreye girer. Bu durumda Sosyal Güvenlik bir gelir sağlayarak, dördüncü aşamayı, yani topluma katılımı gözetir."³

Bu saptama elbette ki gelişmiş kapitalist ülkelerde işsiz, aç, gelecek güvencesi olmayan hiç kimsenin kalmadığı anlamına gelmemektedir. Aksine, "Dünyanın önde gelen büyük şehirlerinde evsiz, düzenli bir geliri olmayan ve mafya ekonomisinin vurucu gücünü oluşturan guruplar ortaya çıkmıştır."⁴

II. SOSYAL GÜVENLİK HAKKI VE PİYASA

Son yirmi yıl içerisinde Dünyada başlatılan neo liberal saldırı sosyal refah devletinin çıkış noktalarına karşı itirazlarını "piyasa" en doğrusunu yapar dogmasından hareketle yapmıştır. Neo-liberal akımın temsilcilerine göre "Ancak elli yılı aşan bir tatbikattan sonra, sosyal güvenlik alanına devletin müdahalesinin başarısızlıklarının mevcudiyeti yani sosyal güvenliğin bir yasal devlet monopolü olarak düzenlenmesinin de bazı sakıncalar doğurduğu, artık tüm dünyadaki sistemlerin krize girmesi ile anlaşılmalıdır... Bir yasal devlet monopolünün sosyal sigortalar alanında yaratılması halinde; kaynakların piyasaya göre değil, sosyal seçime daha doğrusu seçmen çoğunluğunun tercihlerine göre tahsisi kaçınılmazdır."⁵

Piyasa dogmatiflerine göre, Sosyal Güvenlik sistemlerinin tek önemi sosyal güvenlik kuruluşlarının fonlarında biriken trilyonların piyasaya, piyasanın mantığını bozmayacak şekilde kanalize edilmesidir. Mercedes Benz Statgat Yönetim Kurulu Üyesi Dr. Kurt S. Çoruk'un ülkemizde yapmış olduğu konuşmada bu görüş çok net sözcüklerle ortaya konulmuştur. Gerçekten de Çoruk'un sözlerine göre "Aslında çok daha hızlı küreselleşebildik, fakat iki önemli engelle karşılaştık bu süreçte: demokrasi ve trilyonlarca dolar değerindeki emeklilik fonlarının kamu, yani ulus-devletlerin kontrolünde olması. Doğrudan yatırımların veya bir başka deyişle sanayinin küreselleşmesi için gerekli adımları zaten yıllardan beri kat ediyoruz. Ama artık, bizim için asıl önemli olan, finansal sermayemizi küreselleştirebilmek. Yani borsalarda işlem gören hisse senetlerimizin prim yapması ve böylece bilanço varlıklarımızın, sermayelerimizin bilanço değerlerinin giderek daha da büyümesi, büyümesi... Fakat bunun için borsalara sürekli para girişi yapılması gerekiyor ve bu para da emeklilik fonlarında yatıyor. Bu emeklilik fonları (pension funds) özel aracı kurumların emrine tahsis edilecek olursa, borsalara kanalize edilecek ve biz daha da zenginleşeceğiz."⁶

Aynı mantığa göre Sosyal Güvenliğin kamusal bir faaliyet olarak yürütülmesi "kaynakların piyasaya göre değil, sosyal seçime daha doğrusu seçmen çoğunluğunun

tercihlerine göre tahsisi kaçınılmazdır. Örneğin Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin nüfusun %75’ini kapsadığı düşünüldüğünde, seçmenlerin ¾’ünün sosyal güvenlik sistemine taraf oldukları anlaşılır. Bir başka deyişle, sosyal güvenlik sisteminin varlığı çoğunluğa, kendilerinden daha zengin olduklarına inandıkları azınlığın gelirene el koyabilmek için yasal yani meşru bir gerekçe sağlamaktadır. Böylece devletin sosyal güvenliğe müdahalesi, piyasa mekanizmasının başarısızlığını çözmek yerine, sisteme sosyal seçim mekanizmasını yani genel oyu ikame ederek israfa yol açmaktadır.”⁷

Sosyal Güvenliğin piyasaya teslimini savunanların üretmiş oldukları çözüm ise piyasa mantığıyla uyumludur. Sosyal güvenliğin piyasa teslimini savunanlara göre “

1- Sosyal güvenlik alanında yasal kamu monopolü uygulamasına son verilmeli ve sistem özel kesimin rekabetine açılmalıdır.

2- Sosyal güvenlik sisteminin yeniden bölüşüm amacı ile kullanımından sakınılmalıdır.

3- Sosyal sorumluluk yerine, bireysel sorumluluğun esas olduğu dikkate alınarak sistem yapılandırılmalıdır.

4- Sosyal güvenlik içerisinde yer alan sosyal yardımlar yani kamu hizmeti belli bir baskı gurubunu değil, tüm yoksulları hedef almalıdır.

5- Ancak, bir güvenlik ağı kurularak sosyal riskler karşısında bir minimum geçim düzeyi geçici olarak toplum tarafından sağlanmalıdır.”⁸

III-SOSYAL GÜVENLİK HAKKININ GELECEĞİ

Tabloya çok özet olarak baktığımızda, Sosyal Güvenlik hakkının geleceğinin piyasaya emanet edilmesi, dolayısıyla içinin boşaltılması hedefi net bir şekilde görülebilmektedir. Sosyal Güvenlik Sisteminin özelleştirilmesinin en önemli destekleyicileri arasında IMF ve Dünya Bankası bulunmaktadır.⁹

Bu yolla bir yandan Sosyal Güvenlik Kuruluşları'nın fonlarına el konulurken bir yandan da Sosyal Güvenlik sistemleri adım adım tasfiye edilerek yoksulluğun yönetilir kılınması gerçekleştirilmek de istenmektedir.

Bu hedef kurgulanırken Devletin üretim sürecinden çekilip asli görevlerine dönmesi, tezi sıkça işlenmiştir. Küçük ölçekli üretim ve el zanaatları projeleri, ihracata dönük şirketlere taşeronluğun teşfiki, cemaat sistemine dayalı eğitim ve güvenlik gereksinimlerinin, mikro milliyetçilik, cemaatçilik, hemşehricilik gibi alt kimlik gruplarına aidiyetle giderilmeye çalışılması, yoksullukla mücadele adı altında, fak fuk fon benzeri Sosyal Fonların devreye

sokulması, uluslar arası yardım kuruluşlarının bu Sosyal Fonları projeler temelinde desteklemeleri ve bu yardım kuruluşları aracılığı ile Cemaat Yönetimlerinin oluşturulması yoluyla yoksulluğun en az maliyetle yönetilmesi hedefine ulaşılmak istenmektedir.¹⁰

Çağdaş bir Sosyal Güvenlik sisteminin güvencesi altında, bu güvenceyi bir hak olarak gören, dolayısıyla da kendisinde talep erki bulan, bu erki sınıf temelli örgütlerde kullanabilme potansiyeli taşıyan bireylerden oluşmuş bir toplumda yoksulluğu yönetmek zordur.

Aksine Sosyal Fonlara, dolayısıyla İhsan 'lara muhtaç edilmiş cemaatleştirilmiş, mikro milliyetçilikten hemşehriciliğe kadar bir dizi kimlikle Atomize edilmiş bir toplumda, yoksulluk en az maliyetle yönetilebilir hale gelmiş demektir.

Bu politika sayesinde yoksulluğun nedenlerinin sorgulanmasına izin vermeden, yoksulluğun altında yatan nedenleri, IMF ve Dünya Bankasının uyum politikalarını, uluslar arası finans kuruluşlarına ödenen borç faizlerini, hiç gündeme getirilmeden, medya kampanyalarıyla yoksulluğu yoksulların yeteneksizliklerine indirgeyerek, yardım kampanyaları düzenleyerek, bu kampanyalarda kadınların çocukların bir ekme için nasıl birbirlerini ezdiğini televizyonlardan sergileyerek, yoksullukla mücadele ediyormuş gibi görünüp, yoksulluğu sür git en az maliyetle yönetmeniz de olanaklı hale gelecektir.

Projeyi uygulayanlar ise ülkede yoğun işsizlikten, ekonominin kayıt dışında olmasından, işgücü piyasasının parçalanmadığından, bağımlı çalışanların yok olmaya yüz tutmuş örgütlülüğünün güçsüzlüğünden güç almaktadır.

Piyasanın yaratmış olduğu güvencesizlik, bu güvencesizliğin ortaya çıkarttığı sosyal yasaların ürkütücülüğü ne denli vurgu yaparsak yapalım sonuç alıcı olmayacaktır.

Sosyal Güvenlik Hakkının sahibi olan bağımlı çalışanlar yıllarca sosyal güvenlik hakkı kapsamında verilen hizmetlerin kalitesizliği ile karşı karşıya bırakılarak kendi kurumlarına düşman kılınmışlardır. Bu yaklaşım, bağımlı çalışanların Sosyal Güvenlik Kurumlarını kendilerinin dışında bir kurum olarak algılamalarıyla birleşince duyarsızlaştırılmış bir kitle yaratılmıştır.

Siyasilerin popülist politikalarıyla sisteme yapmış olduğu müdahalelerin sistemin işleyiş mantığını dumura uğratmış, kamusal anlayışı suçlamak için bahane arayanlara onlarca veri sunmuştur.

Önemle vurgulanması gereken Aralarında Sosyal Güvenlik Hakkının da bulunduğu Temel hakların varlığının kabullenmesi yetmemektedir. Bu hakları fonksiyonel

kılacak hakkın kullanımını güvence altına alacak düzenlemeler yoksa temel haklar kağıt üzerinde kalmaya mahkumdur.

Bir diğer önemli nokta ise Sosyal Güvenlik Hakkı, Sendika ve Grev Hakkı birbirini belirleyen birisi olmayınca diğerinin var olmasının olanaklı olmadığı haklardır. Sendika ve Grev hakkının güvence altına alınmadığı aksine yasal engellerle kullanılamaz hale getirildiği koşullarda işverenlerin sadece bir maliyet kalemi olarak gördüğü sosyal güvenlik hakkının korunup geliştirilmesi olanaklı değildir.

Ülkemiz de 1983 yılından bu güne değin yaşanan gelişmeler Sendika ve Grev hakkının işlevli olmasını engelleyen yasaların bu hakları kullanılamaz hale getirdiğini gözler önüne sermiştir.

Özellikle bağımlı çalışanların kendi örgütleri aracılığı ile ve güçlerini kullanarak Ekonomik Sosyal Politikaların belirlenmesinde demokratik baskı gurubu misyonlarının gereğini yerine getirmeleri sağlanmadan sosyal güvenlik hakkının geleceğinden umut beslemek ne yazık ki bizce olanaklı değildir.

DİPNOTLAR

¹ Bu makalede ki temel veriler daha önce Praksis dergisinin 9. sayısında "Yoksulluğun yönetilmesi ve Sosyal Güvenlik Hakkı" başlığı ile yayımlanan makalemizden alınmıştır.

² J.Berghman, Avrupa Birliğinde Sosyal Güvenlik", Avrupada Sosyal Koruma, ETUC-ETUI Konferansı Brüksel, 1996, Derleyen, Alessandra Bosco, Martin Hutsebaut, Türk Harp İş Sendikası Yayını, s.40110

³ Berghman, a.g.m

⁴ Engin Yıldırım, "Kürselleşme, Refah Devleti ve Risk Toplumu", Küreselleşmenin İnsani Yüzü, Der.Veysel Bozkurt, Alfa 2000 s. 75

⁵ Güneri Akalın, " Sosyal Güvenlik Sistemimiz Sorunlar ve Çözüm Önerileri", WWW., liberal – dt. Org. Tr. / dergiler / sayı 1 18

⁶ Erdem Erdenk, "Sosyal Güvenlikte Özel Model Kavramı ve Uygulamaları", Selüloz İş Dergisi, Mart 2002, sayı, 70, s.14

⁷ Akalın, a.g.m

⁸ Akalın, a.g.m

⁹ Güzel, A "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi İçin Yeni Bir Örgütlenme Modeli", Cumhuriyetin 75.Yılında Endüstri İlişkilerinde ve Emek Piyasalarının Düzenlenmesinde Devletin Rolü ve İşlevleri, Türk Endüstri İlişkileri Derneği Yayını, 1998 s.275

¹⁰ Bu projenin nasıl başarıyla Aşağı Sahra Afrika'sında, Güney-Doğu Asya, Latin Amerika da yaşama geçirildiğini izlemek için bkz. Michel Chossudovsky, Yoksulluğun Küreselleşmesi, İstanbul 1999